

גאולת ישראל גם בלי זכויות עלינו להתמלא בבטחון שה' יגן עלינו ויושיענו

"ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם:

ה' ילחם לכם ואתם תחרשון" (שמות יד- יגיד)

בפסוקים אלו נרמזה התפצלות ישראל הנרדפים לארבע קבוצות, חלק מהם היו רשעים. וכך לשון חז"ל בירושלמי (תענית פ"ה ה"ה; מכילתא, בשלח):

"ארבע כיתות נעשו ישראל על הים. אחת היתה אומרת ניפול לים. אחת היתה אומרת נחזור למצרים. ואחת היתה אומרת נצווח כנגדן.

זו שאמרה 'ניפול לים' היה אומר [להם משה] 'התיצבו וראו את ישועת השם'. וזו שהיתה אומרת נחזור למצרים היה אומר להם 'כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם'. זו שהיתה אומרת 'נעשה מלחמה' היה אומר להם 'ה' ילחם לכם'. וזו שאמרו 'נצווח כנגדן' היה אומר להם 'ואתם תחרשון'.

מפרש מהר"ל ("גבורות השם", פרק מ, עמ' קנ) ההבדלים ביניהם. "אלו ארבע כתות, האחת שאמרה ניפול לים, לא היה להם אמונה ובטחון כלל שיהיה מציל אותם, אף על ידי הכנה אם יחזרו למצרים. לא היה להם שום בטחון. ואלו [כת שניה] שהיו אומרים נחזור למצרים, היו בוטחים בו יתברך שיציל אותם על ידי הכנה, אם יחזרו [למצרים, לכל הפחות] ישארו בחיים אבל לא יתקיימו דברי משה להביאם אל הארץ. [כת שלישית] האומרים נעשה עמהם מלחמה, ואף אם יהיו קצת מהם במלחמה נהרגים וכו' סוף סוף יתקיימו דברי משה שיכניסם לארץ. ועל זה השיב 'ה' ילחם לכם'. ואם כן אין אחד מכם נהרג, כי מלחמת הקב"ה אין ספק שהוא יציל הכל. כי מלחמת אדם הוא כך שקצת מהם ניצולים וקצת מהם אינם ניצולים, אבל במלחמת השם יתברך לא שייך זה. ואחר כך היו עוד יותר [כת רביעית] שהיו אומרים שלכל הפחות אנו צריכים לצווח כאילו עושים מלחמה, ומחמת יראה זאת יבא פחד על מצרים, שצריכים אנו לעשות עזר וסיוע למעשה אלהים. ועל זה אמר 'ואתם תחרשון'. נמצא שתי כתות רשעים ושתי כתות צדיקים. כי שתי כתות הראשונות ח"ו [אמרו] לא יבאו אל הארץ, ואם כן לא היו מאמינים כלל בדברי השם יתברך שיביאם אל הארץ. ושנים האחרונים היו צדיקים מאמינים בכל דברי השם יתברך רק שהיו אומרים שיהיו נהרגים קצת מהם, או לכל הפחות בספק שמא יהרגו מקצתם" עכ"ל.

לומדים אנו מדבריו כי שתי הקבוצות הראשונות התיאשו מלהגיע לארץ ישראל ולא האמינו בהבטחותיו של הקב"ה הם נחשבו כרשעים, למרות שנכשלו רק מחמת חשש מוות. וזהו לימוד גם עבור דורנו, שהמהססים מיישוב ארצנו חוטאים בזה למרות שנכשלים מפני פחד הסכנה.

אבל תמוה מאד מפני מה לא הזכירו כאן חז"ל שום כת שהתפללה לפני הקב"ה? אמנם כתוב "והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד, ויצעקו בני ישראל אל ה'" (שמות יד, י) אבל כנראה אותו תנא בעל מאמר זה במכילתא פירש זאת רק כצעקת תרעומת, ולא כתפילה. כן פירשו רמב"ן ורבנו בחיי את דברי תרגום אונקלוס לפסוק זה "ויעיקו" (בניגוד לעוד פירוש חז"ל במכילתא). ואפילו נסבור שכן התפללו בתחילה (פסוק י), אבל כשהגיעו לשפת הים דממו מהתפילה, שנתפשו אימה. כי הרי הקב"ה הורה רק למשה בלבד "מה תצעק אלי" (פסוק טו), ואם היו כולם מתפללים היה לו לומר בלשון רבים "מה תצעקו אלי".

אבל יש מחז"ל המפרשים שהקב"ה הורה להם שאינו רוצה שיתפללו, כי אין לך צורך. כך מביא רבנו בחיי (פסוק יא) גירסא מיוחדת: "כת ראשונה לא היתה חפצה בישועה, עליהם אמר משה 'התיצבו וראו את ישועת השם' וכו'. כת שניה אומרת לחזור למצרים, עליהם נאמר 'את אשר ראיתם את מצרים היום' וכו'. כת שלישית אומרת להלחם עמהם, עליהם אומר 'ה' ילחם לכם'. וכת רביעית היו צועקים להקב"ה שנאמר 'ויצעקו בני ישראל אל השם', עליהם אומר 'ואתם תחרישון' עכ"ל. גם ר"א אבן עזרא (פסוק יד) מפרש שהציווי "ואתם תחרישון" בא למנוע "ויצעקו בני ישראל". הרי שאינם מפרשים כמהר"ל ביטוי "נצווה כנגדם" נגד המצריים, אלא "נצווה להשם". וצ"ע איפה מצא רבנו בחיי מדרש כזה?

אלא פירוש חדשני זה מצאנו בזוהר (ח"ב עמ' מח ע"א, בתרגום הסולם: פסקא פט) "דבר אל בני ישראל ויסעו (פסוק טו) כלומר שיסעו מלהרבות דברים כי אין הזמן לתפילה עתה. ויסעו, לאיזה מקום ציוה שיסעו? הרי על הים היו שורים! אלא סובב למעלה" [כוונתו לספירות העליונות]. והמשיך הזוהר להלן (דף נב ע"ב פסקא קפ) "ויאמר ה' אל משה, מה תצעק אלי? ולמדנו בספרא דצניעותא וכו' כי הכל תלוי בעתיק. בה בשעה נגלה עתיקא קדישא ונמצא הרצון בכל העולמות העליונים, ואז האיר האור של הכל".

כיצד נבין סוד זה? אלא כאשר העולם נוהג ע"פ מדת המשפט יש מקום לדון את הבריות לחלק שכר או עונש לפי מעשיהם, כל אדם ואדם לפי הבחנת דרגותיו השונות לטוב ולרע. אבל לעומת זאת ישנה הנהגה והשגחה אחרת בעולם לפי רצונו של הקב"ה, שהוא "בעל הבית" והוא העושה לפי רצונו להיטיב, בלי להתחשב מה הם מעשיהם של בני אדם. עיין על כך דברי רמח"ל: "כשהוא רוצה אינו חושש לכל המעשים [של בני אדם] ומטיב בטובו למי שרוצה וכו'. זאת נחמתנו בעונינו כי לא על מעשינו יפקוד ולא לזכותנו ימתין וכו'. הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל, כשיגיע

עת מועד הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא ויכול לעשות כן כשהוא רוצה "עכ"ל. ("דעת תבונות", פסקא לו, עמ' טז"ז; ועוד עיין "תקטו תפילות", תפילה רמב).

מה פירוש דברי הזוהר "בעתיקא תליא מילתא"? אלא יש הנהגת הטבע האנושי לפי שבעה ימים, מספירת "חסד" ולמטה; ויש הנהגה המועתקת, גבוהה ונשגבה מעל לבינתנו. (ב"ספר הכללים" של רמח"ל, הנדפס בסוף כרך "דעת תבונות", עמ' שנד-שנה, ביאר סוד "אריך אנפין" לענייננו. וידוע שהזוהר היה קורא למדה זו ג"כ בהכללה "עתיקא", כי הוא מועתק מתפישתנו.)

אבל משום מה יעשה הקב"ה בשבילנו שינוי בסדרי טבע העולם? עלינו ללמוד פרק מה הוא ההבדל בין ישראל לשאר העמים. בני ישראל נקראו "אדם" כי הם ההמשך של מדריגתו של אדם הראשון שהיתה לו לפני שחטא בעץ הדעת ("דרך השם" לרמח"ל, ח"ב פרק ד, פסקא ו). ושאר האומות נבראו לפי דרגתם הירודה אחרי חטאו של אדם הראשון. מה ההבדל? ליהודים יש נשמה, ניצוץ מסוים של אלהות. כדברי רמב"ן על "ויפח באפיו נשמת חיים", "כי הנופח באפי אחר, מנשמתו יתן בו" (רמב"ן, בראשית ב, ז) והאריך בביאורו לדברים (לב, כו) שהמדובר כאן רק לישראל. הבדל יחודי זה מוזכר ע"י אריז"ל (עץ חיים, ח"ב עמ' שעא).

וכך לשון הרב אברהם קוק: "ההבדל שבין הנשמה הישראלית, עצמיותה וכו' ובין נשמת הגוים כולם לכל דרגותיהם, הוא יותר גדול ויותר עמוק מההבדל שבין נפש האדם ונפש הבהמה. שבין האחרונים רק הבדל כמותי נמצא, אבל בין הראשונים שורר הבדל עצמי איכותי" עכ"ל. זאת אומרת כל האומות כולן הם בדרגת בעלי חיים, אבל בלי ניצוץ של נשמת שדי ממרומים. ולכן גם אין להם חלק לעולם הבא אלא א"כ יתגיירו או יהיה מחסידי אומות העולם. גם המלבי"ם אמר יסוד זה (יחזקאל, סוף פרק לד) וכן מהר"ל ואדמו"ר ר' צדוק הכהן במקומות רבים בספריהם.

כדי להוכיח בעולם יסוד עצום זה, שהקב"ה טוב ומיטיב לישראל בגלל עצם שורש מחצבתם, ולא מפני חטאיהם ישנה את המטרה הכללית של גאולת עולמים, לכן בעת קריעת ים סוף ציוה ה' דווקא לא להתפלל. "ואתם תחרישון". אריז"ל מבאר כי בכל התורה הנהגת "עתיקא קדישא" מוזכרת באופן נדיר מאוד. כאן הוא אחד מהמקומות. לפי רמח"ל "עתיקא" הוא גילוי הרצון הכללי להיטיב ולא להביט על מעשינו הבלתי טובים. ולפי דברי הזוהר הנ"ל זה מה שנתגלה. "שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" (מכילתא, בשלח, שירה, פרק ג).

בגאולתנו העתידה ה' מבטיח לנו על ידי הנביא "לא למענכם אני עושה בית ישראל, כי אם לשם קדשי" (יחזקאל לו, כב). וכן אמר ישעיה הנביא (מח, יא) "למעני למעני אעשה".

בלשון פיוטית של חז"ל:

"למה היו דומים? ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע, ומצאה שם הנחש מקנן ונכנסה לפניו. ולא היתה יכולה להיכנס שעדיין הנחש מקנן. תחזור לאחורה? לא היתה יכולה שהנץ עומד בחוץ. מה עשתה היונה? התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבא ויצילה". כך היו ישראל. לירד לים לא היו יכולין שעדיין לא נקרע להם הים. לחזור לאחוריהם לא היו יכולין שכבר פרעה הקריב" (מדרש שיר השירים ב, לה). גם במצבנו היום יש לנו אויבים אכזריים בין בצפון (לבנון), בין במזרח (סוריה) ובין בדרום (עזה) והים סוגר עלינו מהמערב. כולנו במתח מה יהיה?

ודאי בעת צרה אין יפה מן התפילה ובאמת חז"ל (מכילתא, על פסוק יג) מלמדים כי כאשר משה רבנו עודד בני עמו "התיצבו וראו את ישועת השם": "אמרו לו, אימתי? אמר להם 'למחר'. אמרו לו: 'משה רבינו, אין בנו כח לסבול! באותה שעה הראה לו הקב"ה תורמיות תורמיות [גדודים] של מלאכי השרת עומדים [להגן] עליהם כעניין שנאמר באלישע ונערו (שמואל-ב ו, טו-יז):

"וַיִּשְׁכַּם מְשַׁרְתַּי אִישׁ הָאֱלֹהִים לְקוֹם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה חֵיל סוֹבֵב אֶת הָעִיר וְסוֹס וְרֶכֶב, וַיֹּאמֶר נַעְרוּ אֵלָיו אֶהְיֶה אֲדוֹנָי אֵיכָה נַעֲשֶׂה?"

וַיֹּאמֶר אֵל תִּירָא, כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אֲתָנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם!

וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישֶׁע וַיֹּאמֶר: ה' פֶּקַח נָא אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֶה. וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינָיו הַנֶּעֶר וַיִּרָא וְהִנֵּה הָהָר מְלֵא סוֹסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבוֹת אֱלִישֶׁע" עכ"ל.

מי שיש לו הבנה מעמיקה יודע כי סביבות הישוב היהודי שבארץ הקודש יש היום המון גדודי מלאכי מעלה, סוסי אש ורכב אש, והם שלוחי הקב"ה להגן עלינו. כל הקטיושות, והפצמ"רים, והקסאמים למיניהם לא יגעו בנו לרעה. ומניין נבראו כל המלאכים האלו? מתוך רוח פינו בתורה. כלשון זהר חדש (תחילת פ' אחרי, דף מז.) "וכל פתגמי אורייתא דשמע, על כל מלה ומלה יהב ליה קוב"ה מלאך אחד וכו' דיעזרוניה" [מכל מלה שמבטאים בתורה נוצר מלאך המושיע]. וכך היה בימי קריעת ים סוף (כנ"ל) כאשר האיר עלינו אורו של הקב"ה שרצונו להיטיב איתנו ואינו נוהג במדת המשפט, למרות שהיו רשעים רבים באותו הדור. אבל ה' הגביה אותנו למעלה מכל אלו. בימים ההם בזמן הזה. אומרים החסידים על "יאוש שלא מדעת", מי שיש בו יאוש, סימן שאין בו דעת.